

Daša Hribar

POMEN PRVE MEDNARODNE ETNOLOŠKE ŠOLE

Slovensko etnologijo lahko že po dosedanjih sodelovanjih etnoloških inštitucij in posameznikov na mednarodnih srečanjih in simpozijih, kot tudi po siceršnjih strokovnih povezavah in izmenjavah, uvrstimo med k mednarodnemu sodelovanju odprte slovenske znanosti. K njeni odprtosti je nedvomno prispevala tudi mednarodna etnološka šola, ki je potekala v Piranu od 21. do 27. avgusta, njen pomen za slovensko etnologijo pa je še toliko večji zaradi tega, ker je bila to prva mednarodna poletna etnološka šola v svetu sploh, potekala pa je v organizaciji slovenskih znanstveno-raziskovalnih inštitucij. Organizirala sta jo Inštitut za multikulturne študije pri Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani (dr. Zmago Šmitek in mag. Borut Brumen) ter Institutum studiorum Humanitatis, ki deluje pri Oddelku za sociologijo (dr. Iztok Saksida). Na njej je sodelovalo preko petdeset udeležencev - profesorjev, raziskovalcev in študentov iz univerz v Berlinu, Firencah, Freiburgu, Lausanni, Londonu, Pragi, Zagrebu, Ljubljani ter iz Srednjeevropske univerze v Pragi.

Jedro mednarodnega srečanja so sestavljali trije vsebinski sklopi. Osrednji je bil namenjen razmerju med etnologijo in nacionalizmom, oziroma metodološkim vidikom etnološkega raziskovanja pojavnih oblik nacionalnega v sodobni Evropi. Drugi del etnološke šole je bil namenjen predstavitvi mediteranskih študij in tretji predstavitvi zgodovinskega razvoja in sodobnega pomena vizualne antropologije.

Kot najbolj aktualna in pereča tema etnološke šole se je izpostavila prav prva, kateri so bili namenjeni štirje referati.

S predavanjem *Etnologija med etnijo in nacijo - s posebnim ozirom na Hrvaško* - je etnološko šolo odprla **dr. Dunja Rihtman Auguštin** iz Instituta za etnologijo i folkloristiku v Zagrebu. V predavanju je predstavila svoje dileme, ki pa se kažejo tudi kot aktualne dileme hrvaške etnologije. Te so nastopile z izkušnjo vojne v tej državi. "Vojna je spremenila vse!", je dejala predavateljica. V etnologiji je zbudila vrsto vprašanj in dvomov v doslednost njihove dosedanje raziskovalne usmeritve. Kako je lahko prišlo do dosedanje nacionalnega kolapsa na Hrvaškem, ne da bi ga etnologi vsaj slutili, ali karkoli storili, da bi ga preprečili?

V zadnjih desetletjih so v hrvaški etnologiji namesto raziskovalnih kategorij etnija, narod, nacionalna identiteta, prevladovali socialne enote in socialne kategorije, kulturni elementi in vsakdanji način življenja. Pri tem pa so se etnologi izogibali raziskovanju pojavnih oblik socializma na mikroravnih, pa tudi raziskovanju mednacionalnih odnosov na Hrvaškem: kako so ljudje resnično mislili in čutili svojo identiteto. Prav tako niso reflektirali vplivov ideologij in nacionalizmov na sočasen način življenja. In v tem, da so se izogibali (kot se je pokazalo) pomembnim temam, da je ostajala hrvaška etnologija kot znanost na družbeni margini, se kaže tudi odločilni vpliv socializma, zato je predavateljica spregovorila tudi o razmerju med etnologijo in politiko. Etnologija pa se mora lotevati raziskovanja pojavnih oblik tako nacionalne identitete kot nacionalizma, pri tem pa je dr. Dunja Rihtman Auguštin v svojem referatu izpostavila

distinkcijo med nacionalno identiteto kot neobhodno identiteto v sodobnem svetu in negativnim (patološkim) nacionalizmom, ki vodi v družbeno destrukcijo.

Drugačen metodološki pristop je vodil drugega predavatelja na isto temo, **prof. dr. Georga Elwerta s Svobodne Univerze v Berlinu**, ki se je v svojem referatu omejil na pojmovanje nacionalizma le v njegovih ekstremnih pojavnih oblikah. Nacionalizem je povezal z verskim radikalizmom, oz. fundamentalizmom. Obema je skupno množično gibanje, to je njuna identična osnova, zato pri njunem raziskovanju tudi ne moremo imeti različne metodologije. V nacionalnih gibanjih je izpostavil vidik socialne kohezivnosti in ne kulturne, politične avtonomnosti. Nacionalizem naj bi bil predvsem religija marginalnih skupin in ljudi, emigrantov idr. Zato je najprej treba razkriti vse konflikte v skupnosti, saj nacionalizem, po Elwertovem mnenju, le prikriva prave konflikte znotraj skupnosti. Vse agresije, vse negativno v njej, se skoncentrira v nacionalističnih gibanjih.

Ta tematski sklop je s svojim referatom nadaljeval **prof. dr. Vaclav Hubinger s Karlove univerze v Pragi**. Osredotočil se je na prikaz zgodovinskega razvoja češke etnologije in bil pri tem kritičen predvsem do tistih njenih izhodišč v preteklosti, ki so radikalno določala oziroma "dopuščala", kaj sploh je češka nacionalna identiteta. Pri tem pa so etnologi v največji meri samo potrjevali ali celo reproducirali (nacionalne) stereotipe, vezane na (stereotipizirano) kmečko kulturo kot jedro in bistvo češke nacionalne identitete. Opozoril je tudi na zgodovinska dejstva iz preteklosti, ko je bila etnologija bistveno soudeležena pri določenih ideologijah, bodisi pri ekstremnem poudarjanju slovanstva pri slovanskih narodih, ki so zato spregledovali svoja avtentična nacionalna bistva; identičen proces lahko razpoznamo v poudarjanju germanskega v nekdanjih avstroogrskih deželah. Ko pa je propadla Avstroogrška, je prišlo na primer do močnejše madžarizacije Slovaške, kar so madžarski etnologi "znanstveno" utemeljevali, zato je, po Hubingerju, dejstvo, da so bile evropske nacionalne etnologije često v funkciji svojih nacionalnih ideologij.

Prav ob predavanju dr. Hubingerja se je pokazala vprašljivost pojmovanja nacionalne identitete kot homogene kolektivitete, ki jo je potrjevala tudi etnologija. Etnologija in folkloristika sta se osredotočali na kolektivni duh, na nacionalno kot homogeno enoto, vendar pa tudi znotraj te kategorije obstajajo antagonizmi in razlike med ljudmi, zato nacionalno kot homogeno obstaja le navidezno. Pomemben bi bil premik v metodologiji etnološkega raziskovanja: če so etnologi doslej raziskovali vedno v smeri od nacionalnega k individualnemu, ne pa obratno, od posameznika k nacionalni identiteti, naj bi bil metodološki premik viden prav na tej ravni.

Tovrstni primer raziskovanja nam je na osnovi t.i. "lingvističnih biografij" predstavila **prof. dr. Ingrid Hudabinič s Srednjeevropske univerze v Pragi**. V svoji znanstveni karieri je na osnovi življenjskih in socialnih mejnikov posameznikov raziskovala odnos do jezika (svojege in tujega) in nacionalne identitete pri nemških Židih, ki so se kot znanstveniki uveljavili v visokem srednjem sloju v ZDA in v Angliji. Na drugi strani pa odnos tujih znanstvenikov in raziskovalcev (pomemben je njen odmik od raziskovanja migrantov in marginalcev pri raziskovanju na-

cionalnih identitet v zahodnoevropskem prostoru), ki so se uveljavili v nemškem jezikovnem prostoru (Nemčija, Avstrija). Predstavila je zelo zanimive življenjske zgodbe (na primer zgodbo finske psihiatrinje, ki je svojo kariero nadaljevala v Nemčiji, ter se morala zato tega jezika naučiti zelo poglobljeno).

Navedeni referati, ki sem jih na tem mestu povzela zelo v grobem (v celoti bodo objavljeni v zborniku poletne etnološke šole), so spodbudili zavzeta razpravljanja na okroglih mizah in delavnicah, pa tudi v neformalnih razgovorih udeležencev. Tudi v njih je bil opazen razkorak med "zahodnimi" in "vzhodnimi" etnologi. Medtem ko so etnologi in antropologi, ki pripadajo narodom z utrjeno lastno nacionalno in državniško identiteto, nacionalizem uvideli le v njegovi ekstremni agresivni obliki pri tujih etničnih in narodnih skupinah, ki živijo v zahodnoevropskih nacionalnih skupnostih (na primer Kurdi v Nemčiji) ter samo pri marginalnih socialnih skupinah znotraj lastne nacionalne skupnosti, so se etnologi postsocialističnih držav zavzemali tudi za uvid pomena etnološkega raziskovanja nacionalne identitete kot ene temeljnih oblik identitete v sodobnem svetu, ki jo morajo sami šele uveljaviti. Pokazalo se je, da imata obe skupini v dilemi, kako ujeti ravnotežje med dejstvom, da etnologija ni od širših družbenih in političnih okoliščin neodvisna znanost in nujnostjo, da mora kot znanost (in če hoče to biti) težiti k ohranitvi svoje globalne znanstvene avtonomije, često še nerešljive metodološke probleme. Zato ostaja pričujoča tema na seznamu tudi prihodnje etnološke poletne šole, ki bo potekala naslednje leto prav tako v Piranu.

Drugi del srečanja, namenjen predstavitvi raziskovanja mediteranskih študij je s svojim referatom odprl **prof. dr. Christian Giordano** z Oddelka za etnologijo univerze v Freiburgu. V njem je predstavil svoja dosedanja raziskovanja mediteranskega prostora. Kot najbolj pomembno za etnološko in antropološko raziskovanje v njem je izpostavil raziskovanje odnosa med državo in prebivalci, med vsakdanjim življenjem in politiko, saj v različnosti njihovih odnosov najdemo tudi temeljne kulturološke in nacionalne razlike. Mediteran se je zato pokazal kot heterogenost z različnimi tradicijami v enem prostoru, v katerem se srečujemo sicer s podobnimi problemi, a z različnimi načini njihovih reševanj. Na Mediteran zato ne moremo gledati samo kot na zaokroženo geografsko enoto, ampak zlasti kot na paradigmo obnašanja.

V okviru raziskovanja mediteranskih študij je bil narejen že tudi prvi korak k konkretnemu medsebojnemu sodelovanju med različnimi evropskimi univerzami, ki jih bo pokrivala mednarodna etnološka šola. Prvo sodelovanje se bo začelo septembra prihodnje leto v skupnem terenskem raziskovanju študentov z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter Oddelka za etnologijo z Univerze v Lausanni, ki bodo raziskovali kulturno in etnično identiteto Istre.

Tretji del etnološke šole, namenjen vizualni antropologiji, je bil razdeljen na ogled antropoloških filmov, na praktične delavnice in predavanja. Osrednji referat je pripravil **prof. dr. Paolo Chiozzi** z univerze v Firencah, s koreferatom je sodeloval tudi **Naško Križnar** iz AVL SNI pri SAZU, Ljubljana.

Dr. Chiozzi je predstavil zgodovino razvoja vizualne antropologije in jo izpostavil kot antropologijo, kar pomeni, da je v izhodišču in pomembnejše antropološko in ne tehnično znanje (ravnanje s kamero), kot marsikdo še zmotno misli, saj je antropološki film gradivo za antropološko analizo in ni samemu sebi namen.

Živahna razprava se je razvila ob vprašanju resnice, ki jo zmore prikazati antropološki film. O kateri realnosti lahko govorimo, o tisti, ki je "tam", ali tisti, ki jo mi predstavljamo kot tako? Ko opazujemo, kaj opazujemo in filmamo - tisto, kar bi se zgodilo tudi brez nas, ali tisto, kar se zgodi, ker smo mi prisotni?!

Po predavateljevem mnenju je vsa etnografija fikcija, ker je interpretacija realnosti in ne deskripcija. Uporaba kamere je kulturno pogojena, zato kulturni stereotipi v antropoloških filmih, ki govorijo o drugih kulturah, govorijo tudi o nas samih. Vprašanje je torej naš odnos do objektivnosti in ulovljivost objektivnosti same.

Mednarodna etnološka šola naj bi bila tudi v bodoče namenjena pretresu metodoloških izhodišč in rezultatom raziskovanja znotraj posameznih etnoloških in antropoloških usmeritev ter osvetlitvi njihovega mesta v okviru širšega evropskega družboslovnega in humanističnega raziskovanja, zlasti relacijam etnologije do socialne in kulturne antropologije, folkloristike, zgodovine, sociologije, kulturologije in lingvistike. Namen mednarodnih etnoloških šol je vzpostaviti široko mrežo povezav med etnološkimi in antropološkimi raziskovalnimi institucijami v Evropi, zato organizatorji pripravljajo in predvidevajo, da se bodo v prihodnje poleg naštetih univerz (predavatelji pa se bodo menjavali) udeležili še etnologi in antropologi iz univerz v Avstriji, na Madžarskem, Poljskem in Danskem. Evropski okvir pa želijo na prihodnji mednarodni poletni etnološki šoli preseči z udeležbo predstavnikov indijske etnologije kot ene največjih svetovnih etnologij.

Borut Brumen

FETIŠIZIRANO OKO V MESTU

Poročilo s konference svetovne komisije za urbano antropologijo, Lódž 23. 6. - 25. 6. 1994

Oddelek za etnologijo Univerze v Lódžu na Poljskem je bil od 23. 6. do 25. 6. 1994 gostitelj konference svetovne komisije za urbano antropologijo, ki je potekala v univerzitetnem konferenčnem centru z delovnim naslovom "Mesto: danes, včeraj in dan pred tem".

Pisana družina etnografij (Oksana Budina, Victoria Lipinskaya, Vessela Vassileva, Darya Vassileva), etnologov/etnologinj (Peter Salner, Vera Feglova, Ewa Karpinska, Jan Pargač, Miloš Tomandl, Augustin-Marie Milandou, Andrej Majer in moja malenkost), antropologov/antropologinj (Aidan Southall, M. Estellie Smith, Ghaus Ansari, Hermine De Soto, Peter J. M. Nas, Freek Colombijn, Sihan N. Abu-Ghazaleh, W. J. M. Prins, Hermann Fetz, Soheila Shahshahani, Moshe Shokeid) in sociologov/sociologinj (Anna Kuczynska-Skrzypek, Piotr Obraniak) iz 14 držav Evrope, Amerike, Afrike in Azije je imela drug drugemu dovolj povedati, da se ni ujela v ideološke pasti razmejevanja lastnih strok in njihovega poimenovanja. Takšen izbor udeleženk in udeležencev je zagotovil tematsko raznolikost referatov kot tudi (pre)potrebna metodološka razhajanja, ki so jih uspešno obvladovali organizatorji